

SZYMON ROMANOW*

CHARAKTER PRAWNY I ZAKRES OBOWIĄZKU OSOBISTEGO ŚWIADCZENIA PRZEZ DŁUŻNIKA

I. UWAGI WPROWADZAJĄCE

Zgodnie z art. 356 § 1 k.c. wierzyciel może żądać osobistego świadczenia przez dłużnika tylko wtedy, gdy wynika to z ustawy, z treści czynności prawnej lub z właściwości świadczenia. Co do zasady (tj. poza trzema wskazanymi w powołanym przepisie przypadkami) dłużnik nie ma zatem obowiązku spełniać świadczenia osobiście, a może to w jego imieniu uczynić osoba trzecia. Można rzec, że przepis ten uprzywilejowuje pozycję dłużnika przez uznanie za regułę braku obowiązku osobistego świadczenia.

Reguła ta opiera się na wynikającym jeszcze z prawa rzymskiego założeniu, że najczęściej wierzycielowi po prostu zależy na otrzymaniu świadczenia, niezależnie od tego, kto je faktycznie spełnia¹. Zwracano uwagę, że wierzyciel zasadniczo nie miał możliwości nieprzyjęcia świadczenia od osoby trzeciej, która świadczyła za dłużnika. Zgoda dłużnika nie była przy tym wymagana. Co więcej — jego sprzeciw był również irrelevantny. W konsekwencji wierzyciel mógł przyjąć świadczenie od osoby trzeciej ze skutkiem zwalniającym względem dłużnika mimo braku zgody, a nawet w przypadku wyraźnej odmowy jej wyrażenia przez dłużnika. Jako wyjątkowe traktowano sytuacje, gdy jakoś świadczenia zależała od osoby dłużnika. To samo dotyczyło przypadku, gdy osoba spełniająca świadczenie była wierzycielowi nieznaną (w takim sensie, że wierzyciel nie mógł stwierdzić, czy tej osobie można ufać, np. czy jest właścicielem rzeczy będącej przedmiotem świadczenia)².

* Autor jest doktorem nauk prawnych (Katedra Prawa Cywilnego UJ), adwokatem.

¹ *Solvendo quisque pro alio, licei invito et ignorante, liberat eum* (Gai. D. 3, 5, 38).

² Zob. B. Windscheid: *Lehrbuch des Pandektenrechts. Zweiter Band*, Düsseldorf 1870, s. 272–273.

Celem niniejszego opracowania jest przesądzenie charakteru prawnego art. 356 § 1 k.c. i odpowiedź na pytanie, czy przyznaje on wierzycielowi roszczenie o osobiste spełnienie świadczenia, czy jedynie przewiduje niezaskarżalny obowiązek osobistego świadczenia przez dłużnika, ograniczając się do przyznania wierzycielowi uprawnienia do odmowy przyjęcia świadczenia od osoby trzeciej, działającej za dłużnika. Ponadto artykuł ten stanowić będzie próbę sprecyzowania zakresu obowiązku osobistego świadczenia przez dłużnika. Rozstrzygnięcia bowiem wymaga, co to znaczy, że dłużnik ma świadczyć „osobiście”. Czy wykluczone jest w ogóle posługiwanie się osobami trzecimi przy wykonaniu zobowiązania? Czy dłużnik „osobiście” musi wykonać wszystkie obowiązki, które na nim spoczywają w ramach struktury zobowiązania?

Pominięte zostaną przy tym kwestie związane ze źródłami obowiązku osobistego świadczenia przez dłużnika, tj. wyjaśnienie, co oznacza, że ów obowiązek wynika z właściwości czynności prawnej, z jej treści lub z ustawy. Celem tego opracowania jest bowiem zdefiniowanie osobistego świadczenia, niezależnie od tego, co jest źródłem tego obowiązku.

II. ZNACZENIE „OSOBISTEGO” ŚWIADCZENIA

W świetle art. 356 § 1 k.c. „wierzyciel może żądać **osobistego świadczenia** od dłużnika”. Nasuwa się zatem pytanie, czy dłużnik ma obowiązek — nie przesądzając na razie samego charakteru tego obowiązku — spełnić świadczenie „własnymi rękoma”, czy też może korzystać z pomocy osób trzecich. W piśmiennictwie rozumienie tego sformułowania budzi wątpliwości. Generalnie dopuszcza się udział osób trzecich w osobistym spełnieniu świadczenia przez dłużnika. Różnice można jednak zauważyć przy analizie kwestii szczegółowych. Wyróżnić można dwie grupy poglądów. W świetle pierwszego stanowiska posługiwanie się osobami trzecimi przy spełnieniu świadczenia jest dopuszczalne, **o ile dłużnik nadzoruje ich działania**, przy czym pogląd ten nie został szerzej uargumentowany³. Zgodnie z drugim zapatrywaniem nie jest dopuszczalne powierzenie wykonania czynności osobie trzeciej. Podkreśla się jednocześnie, że jeżeli osoba trzecia **jedynie pomaga** dłużnikowi przy spełnieniu świadczenia, to nie narusza to obowiązku osobistego świadczenia⁴. Wskazuje się bowiem, że w przypadku pomocy zauważalne jest uczestnictwo dłużnika w spełnieniu świadczenia. Pomaganie — w świetle tego stanowiska — nie

³ Por. F. Błahuta (w.): *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 2, pod red. Z. Resicha, Warszawa 1972, s. 853.

⁴ Por. K. Zagrobelny: *O obowiązku osobistego świadczenia przez dłużnika*, Państwo i Prawo 2016, z. 7, s. 36. Autor zauważa jednak, że szczególne względy mogą sprawić, że pomoc osób trzecich może być w konkretnym przypadku niedopuszczalna. Jako przykład wskazuje namalowanie obrazu lub opracowanie opinii naukowej. Zob. pod rządami prawa niemieckiego: C. Bittner, S. Kolbe (w.): *J. von Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen. Buch 2: Recht der Schuldverhältnisse*, Hrsg. M. Löwisch, Berlin 2019, § 267 BGB, nb 1 i 5.

prowadzi do zastąpienia dłużnika w realizacji zobowiązania, ale jedynie jego działania uzupełnia. Modyfikacja tego poglądu wymaga dodatkowo, aby materialny, główny ciężar świadczenia spoczywał na dłużniku⁵, względnie wymaga samodzielniego wykonania przez dłużnika obowiązków typowych dla danej umowy⁶.

Zgodnie z językową definicją „osobisty” oznacza „odnoszący się do określonej osoby, dokonany przez określoną osobę”⁷. Z kolei „osobiście” definiuje się jako „we własnej osobie; nie korzystając z niczyjego pośrednictwa; w odniesieniu do własnej osoby”⁸. Językowe rozumienie powołanego przepisu sugerowałoby zatem, że dłużnik powinien spełnić świadczenie samodzielnie, bez możliwości korzystania z pomocy osób trzecich, czy też posługiwania się w tym zakresie osobami trzecimi. Mimo jasności językowego znaczenia powołanego przepisu zasadne jest sięgnięcie po dalsze metody wykładni, celem przesądzenia, czy owo językowe znaczenie odpowiada rzeczywiściej myśli ustawodawcy⁹.

Wbrew wyrażonej w art. 356 § 1 k.c. zapowiedzi ustawodawca nie przewiduje *explicite* obowiązku osobistego świadczenia przez dłużnika. Ograniczając swobodę dłużnika w angażowaniu osób trzecich przy spełnieniu świadczenia, ustawodawca posługuje się przykładowo następującymi sformułowaniami: „Przyjmujący zlecenie **może powierzyć** wykonanie zlecenia **tylko wtedy**, gdy [...]” (art. 738 § 1 k.c., ewentualnie w zw. z art. 750 k.c. w przypadku umowy o świadczenie usług)¹⁰, czy „Przechowawca **nie może oddać rzeczy** na przechowanie innej osobie” (art. 840 § 1 k.c.)¹¹. Słowa „osobisty” lub „osobiście” ustawodawca używa przy określeniu odpowiedzialności danej osoby (np. art. 910 § 2) oraz w odniesieniu do zarzutów,

⁵ Tak w szwajcarskim piśmiennictwie R.H. Weber (w:) *Berner Kommentar Band/Nr. VI/1/4. Schweizerisches Zivilgesetzbuch. Das Obligationenrecht, Allgemeine Bestimmungen. Die Erfüllung der Obligation. Art. 68–96 OR*, Hrsg. H. Hausheer, Bern 2005, art. 68, nb 32. Odwołanie się do poglądów wyrażanych pod rządami prawa szwajcarskiego jest o tyle uzasadnione, że tamtejsza regulacja stanowiła inspirację do wprowadzenia art. 202 k.z., będącego z kolei pierwowzorem dla art. 356 k.c. (zob. dalsze uwagi).

⁶ Por. pod rządami prawa szwajcarskiego M. Schraner (w:) *Zürcher Kommentar Band V-1e. Die Erfüllung der Obligationen, art. 68–96 OR. Kommentar zum Schweizerischen Zivilgesetzbuch. Obligationenrecht. Kommentar zur 1. und 2. Abteilung (art. 1–529 OR)*, Zürich 2000, art. 68, nb 31.

⁷ <https://sjp.pwn.pl/szukaj/osobisty.html> (dostęp: 16 kwietnia 2023 r.).

⁸ <https://sjp.pwn.pl/szukaj/osobiście.html> (dostęp: 16 kwietnia 2023 r.).

⁹ Zob. E. Waśkowski: *Teoria wykładni prawa cywilnego. Metodologia dogmatyki cywilistycznej w zarysie*, Warszawa 1936, s. 35–44.

¹⁰ Na marginesie należy wskazać, że — wobec brzmienia zacytowanego przepisu — z przepisów o umowie zlecenia (odpowiednio stosowanych do umowy o świadczenie usług na podstawie art. 750 k.c.) nie wynika obowiązek osobistego działania przez przyjmującego zlecenie. Spośród różnych form angażowania osób trzecich w wykonanie zobowiązania ustawodawca ograniczył możliwość przyjmującego zlecenie tylko w zakresie ewentualnego **powierzenia** wykonania zlecenia osobie trzeciej. Nie jest zatem wykluczone np. wykonanie zlecenia **z pomocą** osoby trzeciej. Z powierzeniem wiąże się już pewna samodzielność działania osoby, której wykonanie zlecenia powierzono. Stąd np. dopuszczalne jest — o ile inaczej nie postanowiono w umowie — korzystanie przez adwokata z pomocy aplikanta przy wykonywaniu usługi na rzecz klienta (art. 738 § 1 w zw. z art. 750 k.c.). Szerzej o różnicy między powierzeniem wykonania zobowiązania a wykorzystaniu pomocy przy jego wykonywaniu zob. na gruncie prawa szwajcarskiego: R.H. Weber (w:) *Berner Kommentar...*, *op. cit.*, art. 68, nb 36–37.

¹¹ W powołanym przepisie chodzi w istocie o **powierzenie wykonania zobowiązania z umowy przechowania osobie trzeciej**, a nie korzystanie z pomocy osób trzecich przy przechowaniu.

które dany podmiot może podnosić, na przykład: „Zastawca niebędący dłużnikiem może niezależnie od zarzutów, które mu **przysługują osobiście** przeciwko zastawnikowi [...]” (art. 315 § 1 k.c.), „Dłużnik solidarny może się bronić zarzutami, które **przysługują mu osobiście** względem wierzyciela” (art. 375 § 1 k.c.), czy „W takim wypadku przekazany może powoływać się tylko na zarzuty [...], które **przysługują mu osobiście** względem odbiorcy” (art. 921² § 2 k.c.). Jakkolwiek powołane normy dotyczą zupełnie innej sytuacji aniżeli spełnienie świadczenia, tak powszechnie rozumie się użyte w tych przypadkach słowo „osobiście” w ten sposób, że poszczególne osoby mogą podnosić tylko te zarzuty, które im przysługują, natomiast nie mogą podnosić zarzutów, które przysługują innym osobom. Rozumienie słowa „osobisty” powinno być zatem tożsame w świetle art. 356 § 1 k.c. dla zachowania logicznej jednoznaczności tekstu ustawy.

Źródłem obecnie obowiązującej regulacji są rozwiązania wypracowane przez przedwojenną Komisję Kodyfikacyjną. Zgodnie z art. 202 § 1 k.z. wierzyciel miał prawo żądać od dłużnika świadczenia osobistego tylko w przypadkach, w których to wynikało z umowy albo z natury zobowiązania. Inspiracją regulacji zawartej w art. 202 § 1 k.z. były z kolei rozwiązania przyjęte w obcych porządkach prawnych¹². Artykuł 356 § 1 k.c. wyraża wyjątek od wspomnianej wcześniej zasady, że dłużnik nie musi spełniać samodzielnie swojego świadczenia i może owo świadczenie spełnić z pomocą osób trzecich lub nawet powierzyć wykonanie zobowiązania osobom trzecim. Reguła ta ma swoje uzasadnienie w przepisach, które przewidują odpowiedzialność dłużnika za posługiwanie się osobami trzecimi przy wykonaniu zobowiązania (art. 474 k.c.). Z punktu widzenia wierzyciela reguła braku obowiązku osobistego świadczenia opiera się na wspomnianym wcześniej założeniu, że zazwyczaj nie ma znaczenia, od kogo otrzyma świadczenie. Z kolei z perspektywy dłużnika zasada ta umotywowana jest tym, że spełnienie świadczenia przez osobę trzecią jest z reguły dla dłużnika korzystne. Dłużnikowi może być bowiem łatwiej wykonać zobowiązanie, gdy w spełnienie świadczenia zaangażowane będą jeszcze inne podmioty (tj. gdy dłużnik wykonuje zobowiązanie „z pomocą” innych osób), czy też zostanie w zupełności wyręczony przez inny podmiot (tj. gdy dłużnik „powierza” wykonanie zobowiązania innym podmiotom¹³). Wyjątek przewidziany w art. 356 § 1 k.c. jest natomiast usprawiedliwiony pewnymi szczególnymi okolicznościami, które sprawiają, że przy wykonaniu zobowiązania istotnego znaczenia nabiera osoba, która owo zobowiązanie wykonuje. Przy czym — jak można wnosić z konstrukcji tej normy — ów wyjątek został wprowadzony **w celu zwiększenia**

¹² Jako przykład wskazać można § 267 ust. 1 zd. 1 k.c. niem., zgodnie z którym: „Jeżeli dłużnik nie jest zobowiązany świadczyć osobiście, to świadczenie może spełnić osoba trzecia” (tłum. S.R.), czy art. 68 k.z. szwajc., który stanowi, że: „Dłużnik jest zobowiązany świadczyć osobiście, jeżeli spełnienie świadczenia zależy od jego cech osobistych” (tłum. S.R.).

¹³ Zob. jednak M. Gutowski (w:) *Kodeks cywilny*, t. III, *Komentarz. Art. 627–1088*, pod red. M. Gutowskiego, Warszawa 2022, art. 738, nb 2, który przez „powierzenie” rozumie spełnienie najważniejszych świadczeń wchodzących w skład zlecenia (nie precyzując jednocześnie, które „świadczenia” są najważniejsze).

ochrony i zabezpieczenia interesu wierzyciela, a nie dla polepszenia sytuacji dłużnika. Z perspektywy dłużnika, mimo osobistego charakteru świadczenia, wciąż aktualne pozostaje założenie, że świadczenie spełnione z pomocą osoby trzeciej byłoby dla niego korzystniejsze.

Podsumowując ten fragment rozważań, należy uznać, że dotychczas wyrażane w piśmiennictwie poglądy nie są trafne. Wyniki wykładni językowej zostały potwierdzone przez pozostałe metody wykładni. Artykuł 356 § 1 k.c. powinien być zatem wykładany w ten sposób, że we wskazanych w tym przepisie przypadkach **dłużnik ma samodzielnie spełnić świadczenie na rzecz wierzyciela, a jakiegokolwiek zaangażowanie osób trzecich będzie stanowiło naruszenie prawidłowości wykonania zobowiązania**. Skoro strony na przykład zastrzegły w umowie obowiązek osobistego świadczenia usługi prawnej przez adwokata, to z punktu widzenia interesu wierzyciela istotne jest, aby to ten konkretny adwokat wykonał usługę, a nie aplikant. Jeżeli wierzycielowi zależało na tym, aby profesor iranistyki przetłumaczył tekst z języka perskiego, to nie może on posługiwać się przy tłumaczeniu swoim asystentem, itp. Przedstawione rozumienie art. 356 § 1 k.c. w pełni realizuje powołaną wcześniej funkcję tego przepisu, jaką jest ochrona i zabezpieczenie interesów wierzyciela w typowej sytuacji. Ze względu jednak na dyspozytywny charakter tego przepisu strony mogą wyłączyć obowiązek osobistego świadczenia także w sytuacji, gdy na przykład z właściwości zobowiązania wynikałaby taka powinność. W drodze wykładni oświadczeń woli można również dojść do wniosku, że strony inaczej rozumieją „osobiste” świadczenie aniżeli przedstawione w niniejszym opracowaniu.

III. ZNACZENIE „ŚWIADCZENIA”

Artykuł 356 § 1 k.c. uprawnia wierzyciela do żądania osobistego **świadczenia** od dłużnika. Nasuwa się zatem pytanie, jak rozumieć użyte w tym przepisie słowo „świadczenie”. Problem ten — niezwykle doniosły dla zrozumienia zakresu obowiązku osobistego świadczenia — nie spotkał się dotychczas ze szczególnym zainteresowaniem w piśmiennictwie poświęconym omawianemu zagadnieniu.

W doktrynie i orzecznictwie często spełnienie świadczenia — jako zaspokojenie interesu wierzyciela — utożsamia się z wykonaniem zobowiązania¹⁴. Przyjmując ten tok rozumowania, należałoby stwierdzić, że art. 356 § 1 k.c. w istocie

¹⁴ Zob. P. Machnikowski (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, pod red. E. Gniewka, P. Machnikowskiego, Warszawa 2021, art. 354, nb 1; T. Pajor: *Odpowiedzialność dłużnika za niewykonanie zobowiązania*, Warszawa 1982, s. 64; M. Safjan (w:) *Kodeks cywilny*, t. I, *Komentarz. Art. 1–449¹⁰*, pod red. K. Pietrzykowskiego, Warszawa 2020, art. 354, nb 11. W tym kierunku — jak się wydaje — również: J. Dąbrowa (w:) *System prawa cywilnego*, t. III, cz. 1, *Prawo zobowiązań — część ogólna*, pod red. Z. Radwańskiego, Ossolineum 1981, s. 716. Por. również wyrok SN z dnia 14 stycznia 1997 r., I CKN 42/96, OSNC 1997, nr 5, poz. 62; wyrok SA w Białymstoku z dnia 5 listopada 2018 r., I AGa 72/18, Legalis; wyrok SA w Katowicach z dnia 25 lipca 2016 r., V ACa 937/15, Legalis; wyrok SA w Warszawie z dnia 26 maja 2015 r., VI ACa 1321/14, Legalis.

wymaga od dłużnika osobistego wykonania zobowiązania, a więc podjęcia wszystkich zachowań zgodnie z treścią zobowiązania. Treść zobowiązania należałoby natomiast wyznaczyć, mając na względzie art. 56 k.c., a więc w oparciu o treść postanowień umownych, przepisów ustawy, zasad współżycia społecznego i ustalonych zwyczajów. **Takie rozumienie „świadczenia” na gruncie art. 356 k.c. byłoby jednak zbyt szerokie.** Nie sposób na przykład przyjąć, aby w ramach obowiązku osobistego wykonania zobowiązania wynikającego z umowy o dzieło przyjmujący zamówienie miał także obowiązek samodzielnego dostarczenia dzieła do zamawiającego¹⁵ (art. 643 k.c.) albo by po stronie wynajmującego spoczywał również obowiązek osobistego utrzymywania przedmiotu najmu w stanie przydatnym do umówionego użytku¹⁶ (art. 662 k.c.). Zważając na funkcję art. 356 § 1 k.c., z perspektywy wierzyciela irrelevantne jest, kto „fizycznie dostarczy” mu dzieło. Analogicznie trudno byłoby wymagać, aby na przykład sprzedawca musiał sam dostarczyć kupującemu przedmiot sprzedaży¹⁷. Na marginesie należy jedynie zaznaczyć, że powyższa analiza stanowi również argument przeciwko utożsamianiu pojęć „spełnienie świadczenia” i „wykonanie zobowiązania”.

W literaturze twierdzi się, że art. 356 § 1 k.c. obejmuje „raczej” świadczenie główne, ponieważ to jego spełnienie prowadzi do zaspokojenia interesu wierzyciela. Może się jednak zdarzyć, że również świadczenie uboczne może wymagać osobistego świadczenia przez dłużnika. W takim przypadku obowiązek osobistego działania dotyczy także tego świadczenia ubocznego¹⁸. Wskazuje się przy tym, że jeżeli świadczenie główne ma rozbudowany charakter (a więc składa się z podjęcia wielu różnych czynności¹⁹), to należy wykluczyć obowiązek dłużnika do wykonania wszystkich czynności samodzielnie. Podnosi się, że takie wymaganie byłoby zbyt formalistyczne²⁰. Nie precyzuje się jednocześnie, które czynności musiałyby być przez dłużnika wykonane osobiście, a które nie, a także według jakiego kryterium należałoby ocenić, czy konkretna czynność powinna być dokonana przez dłużnika osobiście.

Rozstrzygnięcie przedstawionego problemu wymaga w pierwszej kolejności analizy struktury zobowiązania. W piśmiennictwie i judykaturze bardzo często dokonuje się podziału obowiązków dłużnika na świadczenie główne i świadczenia

¹⁵ Np. aby wykonawca musiał samodzielnie przetransportować dzieło do zamawiającego, bez możliwości skorzystania z usług profesjonalnego przewoźnika.

¹⁶ Np. samodzielnie dokonać naprawy przedmiotu umowy najmu, nie mogąc zlecić ich naprawy profesjonalistom.

¹⁷ Oczywiście nic nie stoi na przeszkodzie, aby w podanych przykładach strony w umowie nałożyły na wykonawcę lub sprzedawcę obowiązek osobistego dostarczenia przedmiotu umowy.

¹⁸ Zob. K. Zagrobelny: *O obowiązku...*, *op. cit.*, s. 34; W. Borysiak (w): *Kodeks...*, *op. cit.*, pod red. K. Osajdy, Legalis 2021, art. 356, uw. 7.

¹⁹ Jako przykłady wskazuje się np. umowę sprzedaży, gdzie świadczenie składa się z dwóch czynności: przeniesienia własności i wydania rzeczy, lub umowę o dzieło, gdzie — prócz wykonania dzieła — czynnością składającą się na spełnienie świadczenia jest wydanie dzieła zamawiającemu (zob. K. Zagrobelny: *O obowiązku...*, *op. cit.*, s. 34).

²⁰ Por. K. Zagrobelny: *O obowiązku...*, *op. cit.*, s. 35–36.

uboczne, mające pomocniczy charakter względem tego pierwszego²¹. Podział ten jest dość ogólny i utrudnia precyzyjne udzielenie odpowiedzi na pytanie, w jakim zakresie dłużnik ma obowiązek świadczyć osobiście. Według bardziej dokładnego podziału samo świadczenie oznacza zachowanie się dłużnika, które dłużnik ma zapewnić swojemu wierzycielowi zgodnie z treścią zobowiązania, a obowiązek spełnienia świadczenia określany jest długiem. Świadczenie ma jednak charakter podrzędny względem zobowiązania i składa się z różnych konkretnych obowiązków, które winien spełnić dłużnik. Obowiązki te można podzielić na konkretne obowiązki funkcjonalnie związane z długiem i konkretne obowiązki niezwiązane funkcjonalnie z długiem, którym to obowiązkowi odpowiada roszczenie po stronie wierzyciela, oraz konkretne obowiązki niezwiązane z długiem, którym nie odpowiadają żadne roszczenia. Pierwsza kategoria obowiązków to takie, których realizacja prowadzi do spełnienia świadczenia. Istnieje bowiem powiązanie funkcjonalne między tym obowiązkiem a długiem w postaci obowiązku spełnienia świadczenia polegające na tym, że wykonanie tych obowiązków doprowadzi do powstania takiej sytuacji prawnej i faktycznej, w której powinien znaleźć się wierzyciel²². Niespełnienie obowiązków należących do drugiej i trzeciej grupy nie powoduje, że świadczenie nie zostaje spełnione tudzież zostaje spełnione nienależycie²³. Jednocześnie dopiero spełnienie wszystkich obowiązków (a więc zarówno funkcjonalnie związanych z długiem, jak i funkcjonalnie niezwiązanych z długiem) pozwoli na uznanie, że doszło do wykonania zobowiązania²⁴.

Mając na względzie powyższy podział, można przyjąć, że — zważając na charakter prawny art. 356 k.c., który reguluje prawidłowość wykonania zobowiązania z punktu widzenia podmiotu spełniającego świadczenie — obowiązek osobistego świadczenia może dotyczyć tylko realizacji obowiązków funkcjonalnie związanych z długiem. Tylko bowiem realizacja tego elementu struktury zobowiązania ma wpływ na przesądzenie, czy świadczenie zostało spełnione, czy też nie.

Takie rozwiązanie jest jednak niezadowolające. Przykładem może być sytuacja, gdy strony zawarły umowę zlecenia kupna samochodu w postaci zastępstwa pośredniego, w której dodatkowo zostałaby zastrzeżona klauzula poufności, zgodnie z którą zleceniobiorca miałby zachować w tajemnicy wszelkie okoliczności dotyczące samej umowy, jak i osoby zleceniodawcy. Świadczenie zleceniobiorcy, polegające na postawieniu zleceniodawcy w sytuację prawną i faktyczną dotyczącą rzeczy, w której to

²¹ Zob. R. Longchamps de Berier: *Zobowiązania*, Lwów 1938, s. 15–16; K. Zagrobelny: *O obowiązku...*, *op. cit.*, s. 33; F. Zoll (w.): *System prawa prywatnego*, t. 6, *Prawo zobowiązań — część ogólna*, pod red. A. Olejniczaka, Warszawa 2018, s. 1199–1200. Por. także: wyrok SA we Wrocławiu z dnia 10 października 2017 r., III AUa 661/17, Legalis; wyrok SA w Gdańsku z dnia 10 maja 2016 r., III AUa 1744/15, Legalis.

²² Por. G. Tracz: *Pojęcie wykonania i niewykonania zobowiązań w polskim prawie cywilnym*, *Kwartalnik Prawa Prywatnego* 2009, z. 1, s. 175–176.

²³ W takim przypadku może powstać jednak stan nienależytego wykonania zobowiązania (por. A. Klein: *Elementy zobowiązaniowego stosunku prawnego*, Wrocław 2005, s. 42–43, 51–52; zob. również G. Tracz: *Pojęcie...*, *op. cit.*, s. 186 i n.).

²⁴ Zob. G. Tracz: *Pojęcie...*, *op. cit.*, s. 180–181.

sytuacji znajduje się osoba trzecia, polega na realizacji obowiązku w postaci zawarcia umowy sprzedaży z osobą trzecią, a następnie zawarcia umowy przenoszącej własność pojazdu na zleceniodawcę. To są obowiązki funkcjonalnie związane z długiem. Niezależnie od tego na zleceniobiorcy spoczywa obowiązek niezwiązany funkcjonalnie z długiem, a polegający na zachowaniu tajemnicy co do okoliczności związanych z umową i osobą zleceniodawcy. Będąc konsekwentnym, należałoby powiedzieć, że ów obowiązek — jako niezwiązany funkcjonalnie z długiem — nie byłby objęty obowiązkiem osobistego działania przez zleceniobiorcę, jako że jego niewykonanie nie spowoduje uznania, że świadczenie z umowy zlecenia nie zostało spełnione należycie. Taka interpretacja z oczywistych względów byłaby nietrafna.

Konieczne jest zatem poszukiwanie innego rozwiązania. Przed zawarciem umowy strony najczęściej mają już pewne oczekiwania co do sposobu jej wykonania, które to oczekiwania mogą stanowić podstawę podjęcia decyzji o zawarciu umowy. Źródłem tych oczekiwań mogą być między innymi właściwości dłużnika²⁵ — to one najczęściej mają wpływ na obowiązek osobistego spełnienia świadczenia. Cechy danego podmiotu mogą przesądzać o tym, że umowa zostaje zawarta z tą, a nie inną osobą. Można zatem rzec, że podmiot — zawierając umowę — działa w zaufaniu, że umowa zostanie wykonana w określony sposób. Owo zaufanie podlega ochronie między innymi przez art. 356 § 1 k.c., który to przepis zapewnia realizację oczekiwania strony umowy co do sposobu jej wykonania przez drugą stronę w aspekcie podmiotowym. W konsekwencji, **przez pryzmat tego zaufania, racjonalnych oczekiwań wierzyciela, wyznaczyć należy zakres osobistego świadczenia przez dłużnika**. Ocena tej kwestii powinna następować w sposób zobiektywizowany, przy uwzględnieniu jednak specyfiki sytuacji, w której znalazły się strony. Podejmując się ustalenia zakresu obowiązku osobistego świadczenia, należy zatem odpowiedzieć na pytanie, które obowiązki w konkretnym zobowiązaniu powinny zostać spełnione osobiście (własnoręcznie) przez dłużnika, patrząc na to przez pryzmat racjonalnie działającego kontrahenta.

W konsekwencji należy więc odrzucić propozycję oceny zakresu obowiązku osobistego świadczenia przez dłużnika przez pryzmat konkretnych elementów struktury zobowiązania. **Ów zakres powinien być każdorazowo kształtowany przez pryzmat racjonalnego oczekiwania wierzyciela**. W rezultacie, w niektórych stosunkach prawnych elementem osobistego działania dłużnika mogą być nawet (tylko) obowiązki niezwiązane z długiem, którym to obowiązkom nie odpowiadają żadne roszczenia po stronie wierzyciela²⁶. Konieczne jest zatem spojrzenie na art. 356 § 1 k.c. z punktu widzenia funkcjonalnego.

²⁵ Por. P. Machnikowski: *Prawne instrumenty ochrony zaufania przy zawieraniu umowy*, Wrocław 2010, s. 122.

²⁶ W takim przypadku art. 356 § 1 k.c. nie może być traktowany jako źródło roszczenia o osobiste wykonanie obowiązków, skoro w odniesieniu do tych obowiązków wierzycielowi nie przysługują żadne roszczenia (zob. dalsze uwagi).

IV. OBOWIĄZEK OSOBISTEGO ŚWIADCZENIA PRZEZ OSOBĘ PRAWNĄ

Rozważenia wymaga kwestia zastosowania przedstawionej w niniejszym opracowaniu interpretacji art. 356 § 1 k.c. w przypadku, gdy podmiotem zobowiązanym do osobistego świadczenia jest osoba prawna. W piśmiennictwie dominuje stanowisko, w świetle którego w takiej sytuacji świadczenie powinno zostać spełnione przez osoby wchodzące w skład organu osoby prawnej (art. 38 k.c.)²⁷. Zgodnie z drugim poglądem o osobistym świadczeniu przez osobę prawną można mówić także w przypadku, gdy świadczenie spełniane jest przez pracowników osoby prawnej, którzy działają z jej polecenia²⁸.

Osoba prawna jest pewnego rodzaju konstrukcją prawną²⁹, wykreowanym jurydycznie tworem, której głównym celem jest organizacja stosunków społecznych między ludźmi. Osobie prawnej przyznana jest zdolność prawna i zdolność do czynności prawnych. Na potrzeby funkcjonowania w obrocie ów jurydyczny twór potrzebuje jakiegoś „fizycznego odzwierciedlenia” w rzeczywistości. Tym fizycznym odzwierciedleniem jest właśnie organ osoby prawnej (a precyzyjniej — osoby fizyczne piastujące funkcję organu), którego rolą jest „wykonywanie” zdolności do czynności prawnych osoby prawnej³⁰. Zdolność osoby prawnej do czynności prawnych jest zresztą często w doktrynie łączona z organami osoby prawnej, których działania są traktowane jako działania samej osoby prawnej³¹. Jak się podnosi — organ jest bezpośrednim „ogniwem” łączącym osobę prawną ze światem zewnętrznym i umożliwiającym sformułowanie woli osoby prawnej. Bez niego osoba prawna nie mogłaby być uczestnikiem obrotu³².

Rozważenia wymaga zakres zastosowania art. 38 k.c., a konkretnie — jakiego rodzaju „działania” organu (a precyzyjniej: piastuna organu) są przypisywane samej osobie prawnej. W doktrynie „działanie” rozumie się jako dokonywanie czynności prawnych lub podejmowanie innych czynów, które wywołują skutki prawne³³. We-

²⁷ Zob. W. Borysiak (w:) *Kodeks..., op. cit.*, pod red. K. Osajdy, W. Borysiaka, Legalis 2021, art. 356, uw. 9; T. Wiśniewski (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. III, *Zobowiązania. Część ogólna*, pod red. J. Gudowskiego, Warszawa 2018, art. 356, uw. 7; K. Zagrobelny: *O obowiązku..., op. cit.*, s. 35.

²⁸ Por. F. Błahuta (w:) *Kodeks..., op. cit.*, pod red. Z. Resicha, s. 853.

²⁹ Por. A. Klein: *Ewolucja instytucji osobowości prawnej* (w:) *Tendencje rozwoju prawa cywilnego*, pod red. E. Łętowskiej, Ossolineum 1983, s. 71.

³⁰ Co do zasady osoba prawna nie mogłaby wykonywać zdolności do czynności prawnych, gdyby nie istniał organ (zob. jednak art. 42 k.c.).

³¹ Zob. A. Klein: *Ewolucja..., op. cit.*, s. 74. Zob. art. 55 ust. 1 k.c. szwajc., w świetle którego organy są powołane, by **oświadczać wolę osoby prawnej** (choć w tamtejszej doktrynie wskazuje się, że czynności prawne i pozaprawne piastunów organu osoby prawnej — jako elementu jej struktury — są traktowane jako czynności samej osoby prawnej; por. R.H. Michael (w:) *Berner Kommentar. Kommentar zum schweizerischen Privatrecht*, Bd. 1, *Einleitung und Personenrecht. Die juristischen Personen. Allgemeine Bestimmungen. Systematischer Teil und Kommentar zu Art. 52–59 ZGB*, Hrsg. H. Hausheer, Bern 1993, art. 55, nb 20.

³² Zob. A. Opalski: *Pojęcie organu osoby prawnej*, Państwo i Prawo 2009, z. 1, s. 28.

³³ Por. F. Zoll: *Zobowiązania w zarysie według polskiego kodeksu zobowiązań*, Warszawa 1948, s. 16–18. Nieco wężiej „działanie” rozumie, jak się wydaje, S. Grzybowski (w:) *System prawa cywilnego*, t. I, *Część ogólna*,

dle odmiennego zapatrywania przez tę nazwę należy rozumieć zarówno dokonywanie czynności prawnych, jak i czynności faktycznych³⁴.

Mając na względzie wcześniejszą analizę, a w szczególności zważając na podstawowy cel istnienia organu osoby prawnej, należy dojść do wniosku, że art. 38 k.c. stanowi w istocie **realizację przyznanej osobom prawnym zdolności do czynności prawnych**. Z tego względu zasadne jest dokonanie redukcji teleologicznej analizowanej normy³⁵ i uznanie, że art. 38 k.c. ogranicza się do dokonywania czynności prawnych (a precyzyjniej: składania oświadczeń woli) przez organ (piastuna organu) i obejmuje swym zakresem zastosowania przypisywanie skutków dokonanej czynności prawnej bezpośrednio osobie prawnej. Czynności faktyczne — jako niebędące „działaniem” — nie mieszczą się zatem w zakresie normatywnym art. 38 k.c. Nie oznacza to jednak, że osoba prawna nie odpowiada za czynności faktyczne podejmowane przez piastunów organów, pracowników czy inne zaangażowane w jej funkcjonowanie osoby. Podstawą przypisania osobie prawnej odpowiedzialności za te zachowania mogą być jednak art. 429, 430 czy art. 474 k.c.

Zważając na powyższe, rozważyć można dokonanie redukcji celowościowej art. 356 § 1 k.c. w przypadku, gdy podmiotem obowiązany do osobistego świadczenia jest osoba prawna. Powołany przepis w przypadku osób prawnych mógłby mieć zastosowanie jedynie w sytuacji, gdy obowiązek umowny obejmuje dokonanie czynności prawnej (czy szerzej: złożenie oświadczenia woli), ponieważ tylko w takim zakresie możemy ustalić przypisywalność działania określonych podmiotów osoby prawnej³⁶ (inne zachowania nie są zachowaniami osoby prawnej, jakkolwiek możliwe jest ponoszenie przez nią odpowiedzialności za te inne zachowania). W konsekwencji, ilekroć byłaby mowa o działaniach faktycznych (sfera faktu, obiektywnie rozpoznawalnej rzeczywistości), to działania te można byłoby przypisać wyłącznie konkretnym osobom fizycznym, które owych działań faktycznych dokonują. Jeżeli zatem jakieś zachowanie nie byłoby dokonaniem czynności prawnej, to w przypadku osób prawnych nie mieściłoby się w zakresie zastosowania art. 356 § 1 k.c. (skoro tylko w zakresie czynności prawnych ustawodawca przewidział przypisywalność zachowania osobie prawnej) i w tym zakresie obowiązek

pod red. S. Grzybowskiego, Ossolineum 1985, s. 373–374, który ogranicza to pojęcie do dokonywania czynności prawnych.

³⁴ Zob. m.in. K.A. Dadańska: *Działanie osoby prawnej*, Warszawa 2006, s. 134–135, 205–206.

³⁵ Redukcja teleologiczna to metoda wykładni, która polega na uzupełnieniu tzw. luki ukrytej, tj. sytuacji, gdy przepis prawa — wbrew swojemu dosłownemu brzmieniu — winien ulec ograniczeniu w taki sposób, by precyzyjnie oddać jego funkcję. Więcej zob. K. Larenz: *Methodenlehre der Rechtswissenschaft*, Berlin–Heidelberg 1991, s. 391–392.

³⁶ Na marginesie należy jedynie zwrócić uwagę na jedną z propozycji definicji „świadczenia” na gruncie przepisów o bezpodstawnym wzbogaceniu i nienależnym świadczeniu, zgodnie z którą świadczeniem jest jedynie przysporzenie polegające na dokonaniu czynności prawnej (zob. A. Ohanowicz: *Niesłuszne wzbogacenie*, Warszawa 1956, s. 187 i 286). Pogląd ten jest jednak nieadekwatny do problemu analizowanego w niniejszym opracowaniu, ponieważ jego przyjęcie doprowadziłoby do znacznego zawężenia zastosowania art. 356 § 1 k.c.

osobistego działania nie mógłby dotyczyć osoby prawnej³⁷. Zastrzeżenie „osobistego” świadczenia w takich sytuacjach musiałyby być potraktowane jako nieskuteczne³⁸.

Zaproponowane wyżej rozwiązanie może jednak budzić wątpliwości. Jako przykład wskazać można regulację prawa zamówień publicznych, dopuszczającą możliwość zastrzeżenia obowiązku osobistego wykonania przez wykonawcę kluczowych zadań dotyczących zamówień na roboty budowlane lub usług (zob. art. 121 pkt 1 p.z.p.³⁹). Ograniczenie zakresu osobistego świadczenia do dokonywania czynności prawnych w przypadku osób prawnych prowadziłyby do wniosku, że art. 121 pkt 1 p.z.p. pozbawiony byłby sensu. Należy przyjąć, że również inne zdarzenia niż składanie oświadczeń woli, a w szczególności zachowania faktyczne, mogą zostać przypisane osobie prawnej. Jak trafnie wskazuje się w piśmiennictwie, kryterium przypisywalności oznaczonych zachowań osobie prawnej jest **podjęcie tych zachowań w interesie danej osoby prawnej oraz ich zaakceptowanie, nawet w sposób dorozumiany, przez osobę prawną** (a precyzyjniej: organ osoby prawnej). W konsekwencji dokonanie czynności faktycznych może zostać przypisane osobie prawnej, nawet jeśli osoba fizyczna, która je podejmuje, nie jest piastunem organu tej osoby prawnej⁴⁰.

Podsumowując ten fragment rozważań, należy uznać, że w razie zastrzeżenia obowiązku osobistego świadczenia przez osobę prawną, poszczególne obowiązki powinny być wykonane: **1) w przypadku obowiązku polegającego na złożeniu oświadczenia woli — przez osoby piastujące funkcję organu osoby prawnej; 2) w przypadku obowiązku polegającego na innym zachowaniu niż złożenie oświadczenia woli — przez osoby, które działają w interesie osoby prawnej za (choćby dorozumianą) zgodą wyrażoną przez osoby piastujące funkcję organu osoby prawnej.** W kontekście zakresu obowiązków, które mają być wykonane osobiście, aktualne pozostają wcześniejsze rozważania (zob. pkt III „Znaczenie świadczenia”).

Analogicznie należy rozstrzygnąć omawianą kwestię w przypadku jednostek organizacyjnych niebędących osobami prawnymi, którym ustawa przyznaje zdolność prawną. W przypadku tych jednostek — na mocy odesłania zawartego w art. 33¹ k.c. — odpowiednie zastosowanie znajdzie art. 38 k.c. W konsekwen-

³⁷ Do innego wniosku można byłoby dojść w razie przyjęcia umownej teorii spełnienia świadczenia (por. A. Escher, A. von Tuhr: *Allgemeiner Teil des Schweizerischen Obligationenrechts*, Bd. II, Zürich 1984, s. 3–6), w świetle której spełnienie świadczenia jest w istocie czynnością prawną. Koncepcję tę należy jednak odrzucić (szersza analiza tego zagadnienia przekracza ramy niniejszego opracowania).

³⁸ Oczywiście w drodze wykładni oświadczeń woli można dojść do wniosku, że strony inaczej zrozumiały obowiązek osobistego świadczenia, np. obejmując nim zachowania wszystkich osób zaangażowanych w funkcjonowanie osoby prawnej.

³⁹ Ustawa z dnia 11 września 2019 r. — Prawo zamówień publicznych (tekst jedn. Dz. U. z 2022 r. poz. 1710 ze zm.).

⁴⁰ Por. R. Strugała (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, pod red. E. Gniewka, P. Machnikowskiego, Warszawa 2022, art. 38, nb 7.

cji zastrzeżenie obowiązku osobistego świadczenia przez jednostkę organizacyjną, niebędącą osobą prawną, której ustawa przyznaje zdolność prawną, skutkuje tym, że: 1) w przypadku obowiązku polegającego na złożeniu oświadczenia woli konieczne jest złożenie tego oświadczenia przez osoby uprawnione do reprezentacji tzw. osoby ustawowej⁴¹; 2) w przypadku obowiązku polegającego na innym zachowaniu niż złożenie oświadczenia woli — przez osoby, które działają w interesie osoby ustawowej za (choćby dorozumianą) zgodą, wyrażoną przez osoby uprawnione do reprezentacji osoby ustawowej.

V. CHARAKTER PRAWNY ART. 356 § 1 K.C.

Rozważenia wymaga, czy art. 356 § 1 k.c. przewiduje roszczenie wierzyciela o osobiste spełnienie świadczenia przez dłużnika, czy może przepis ten umożliwia jedynie wierzycielowi odmowę przyjęcia świadczenia spełnianego przez osobę trzecią.

Użycie słów „może żądać” sugeruje, że art. 356 § 1 k.c. przyznaje wierzycielowi roszczenie, którego przedmiotem jest osobiste zachowanie się dłużnika. W piśmiennictwie wskazuje się, że roszczenie to nie jest wystarczająco chronione ze względu na to, że na podstawie przepisów kodeksu postępowania cywilnego wierzyciel nie może domagać się osobistego świadczenia przez dłużnika, a sąd takiego zastrzeżenia w wyroku nie formułuje. W świetle tego poglądu jedynie w przypadkach uregulowanych w art. 1050 k.p.c. i art. 64 k.c. możliwe jest egzekucyjne zmuszenie dłużnika do osobistego podjęcia czynności⁴². Pogląd o braku wystarczającej ochrony nie jest trafny. W doktrynie niemieckiej podnosi się, że pojęcie czynności ściśle osobistych dłużnika (a więc takich, których dłużnik ma obowiązek dokonać osobiście) jest równoznaczne z czynnościami niezastępowalnymi w rozumieniu § 888 k.p.c. niem.⁴³ W ten sam sposób można również ocenić czynności osobiste w rozumieniu art. 356 § 1 k.c. Należy zatem uznać, że w przypadku, gdy dłużnik miał obowiązek świadczyć osobiście, to na etapie egzekucji wierzyciel ma możliwość skorzystania ze środków przewidzianych w art. 1050 k.p.c., w tym w szczególności motywowania dłużnika do dokonania czynności przez nakładanie grzywny przez sąd.

⁴¹ Takiej nazwy w stosunku do jednostek organizacyjnych, niebędących osobami prawnymi, którym ustawa przyznaje zdolność prawną, używa m.in. J. Frąckowiak (*idem* (w:) *System prawa prywatnego*, t. 1, *Część ogólna*, pod red. M. Safjana, Warszawa 2012, s. 1132).

⁴² Zob. K. Zagrobelny: *O obowiązku...*, *op. cit.*, s. 39.

⁴³ § 888 k.p.c. niem. — w zakresie hipotezy — ma zasadniczo identyczną konstrukcję, co art. 1050 § 1 k.p.c. Zgodnie z jego treścią: „Jeżeli czynność nie może zostać wykonana przez osobę trzecią, to jest, gdy zależy wyłącznie od woli dłużnika...” (tłum. S.R.). Zob. C. Bittner, S. Kolbe (w:) *J. von Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen. Buch 2: Recht der Schuldverhältnisse*, Hrsg. M. Löwisch, Berlin 2019, § 267, nb 4.

Jednakże nie zawsze czynność osobista w rozumieniu art. 356 k.c. jest czynnością niezastępowalną, o której stanowi art. 1050 k.p.c. Przez nazwę „czynności niezastępowalne” rozumie się przede wszystkim takie, których dokonanie zależy wyłącznie od woli dłużnika. Jako kryterium dyferencyjne wskazuje się **taki związek z osobą dłużnika, który sprawia, że wykonanie tej czynności przez inną osobę niż dłużnik jest niemożliwe**. Najczęściej w katalogu tych czynności wymienia się czynności o charakterze twórczym lub wymagających specjalistycznej wiedzy⁴⁴. Do wyobrażenia jednak jest sytuacja, w której przedmiotem osobistego świadczenia będzie czynność, która ma charakter zastępowalny. Jako przykład można wskazać czynność „czysto mechaniczną”, a polegającą na dokonaniu remontu lub wykonaniu prac porządkowych. Czynności te — mimo zastrzeżenia obowiązku osobistego świadczenia — obiektywnie mogą być zrealizowane przez osoby trzecie. Do takich czynności na etapie egzekucji należy stosować art. 1049 k.p.c. O ile zatem w tytule egzekucyjnym nie przesądzono, że w razie niewykonania obowiązku przez dłużnika wierzyciel będzie umocowany do wykonania tej czynności na koszt dłużnika, wierzyciel może złożyć wniosek o wezwanie dłużnika przez sąd do wykonania czynności w oznaczonym terminie, a po bezskutecznym upływie terminu udzieli wierzycielowi umocowania do wykonania czynności na koszt dłużnika.

Powyższe okoliczności przesądzają zatem, że argument o niewystarczającej ochronie roszczenia o osobiste spełnienie świadczenia jest nietrafny.

Artykuł 356 k.c. stanowi **uszczegółowienie reguł prawidłowości wykonania zobowiązania z punktu widzenia osoby spełniającej świadczenie**. Innymi słowy precyzuje, kto może spełnić świadczenie na rzecz wierzyciela jako właściwy w tym względzie podmiot. Przepis ten potwierdza również regułę, że dłużnik może wykonać zobowiązanie z pomocą osób trzecich, a nawet powierzyć wykonanie zobowiązania innej osobie. Jednocześnie *explicite* przewiduje wyjątek od tej reguły, zgodnie z którą dłużnik jest obowiązany świadczyć osobiście, gdy taki obowiązek wynika z czynności prawnej, ustawy lub właściwości świadczenia. Wobec tego w przypadku, gdy świadczenie miał spełnić osobiście dłużnik, a przy wykonywaniu poszczególnych obowiązków korzystał z pomocy osób trzecich albo powierzył ich wykonanie osobie trzeciej, to wówczas wierzyciel ma prawo odmówić przyjęcia świadczenia, nie popadając przy tym w zwłokę (art. 486 k.c.)⁴⁵. Naruszenie obowiązku osobistego świadczenia stanowi usprawiedliwioną przyczynę odmowy przyjęcia świadczenia.

⁴⁴ Zob. H. Pietrzykowski (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. V, *Postępowanie egzekucyjne*, pod red. T. Erecińskiego, Warszawa 2016, art. 1050, nt 3.

⁴⁵ Por. A. Olejniczak (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. III, *Zobowiązania — część ogólna*, pod red. A. Kidyby, Warszawa 2014, art. 356, uw. 3; E. Płonka: *Obowiązek i uprawnienie wierzyciela do przyjęcia świadczenia od osoby niebędącej dłużnikiem* (w:) *Prace cywilistyczne. Tom poświęcony pamięci Profesor Janiny Dąbrowy*, pod red. E. Gniewka, Acta Universitatis Wratislaviensis 1994, nr 238, s. 107; K. Zagrobelny: *O obowiązku...*, *op. cit.*, s. 37. Zob. także wyrok SA w Warszawie z dnia 10 maja 2019 r., V ACa 739/18, Legalis.

Niezależnie od tego należy uznać, że ilekroć przedmiotem osobistego działania mają być obowiązki funkcjonalnie związane z długiem albo niezwiązane funkcjonalnie z długiem, którym odpowiadają stosowne roszczenia po stronie wierzyciela, tylekroć wierzycielowi przysługuje roszczenie (żądanie) do osobistego przedsięwzięcia tych obowiązków przez dłużnika. Elementem treści tego roszczenia jest przedsięwzięcie zachowania w określony przez wierzyciela sposób (tj. osobiście przez dłużnika). Treść roszczenia jest bowiem wyznaczana przez umowę i pozostałe źródła kształtujące treść zobowiązania, w tym między innymi przepisy ustawy⁴⁶. Jak wcześniej wspomniano, art. 356 § 1 k.c. jest przepisem konkretyzującym zasady prawidłowości wykonania zobowiązania z punktu widzenia podmiotowego. Jest to zatem regulacja wpływająca na treść stosunku zobowiązaniowego, a w konsekwencji — na treść przysługującego wierzycielowi roszczenia.

Natomiast w przypadku, gdy przedmiotem osobistego działania (lub zaniechania) są obowiązki niezwiązane z długiem, którym nie odpowiadają roszczenia po stronie wierzyciela, funkcja art. 356 § 1 k.c. ogranicza się tylko do doprecyzowania reguł prawidłowości wykonania zobowiązania. Brak jest podstaw do poszukiwania w analizowanym przepisie źródła roszczenia dla obowiązków niezaskarżalnych.

VI. SPEŁNIENIE OSOBISTEGO ŚWIADCZENIA PRZEZ OSOBĘ TRZECIĄ

Jak wyżej przesądzono, spełnienie osobistego świadczenia przez osobę trzecią nie stanowi prawidłowego wykonania zobowiązania, co uprawnia wierzyciela do odmowy przyjęcia tak zafiarowanego świadczenia. Rozważenia wymaga jednak to, czy wierzyciel może przyjąć tak zafiarowane świadczenie ze skutkiem polegającym na wygaśnięciu zobowiązania łączącego go z dłużnikiem.

Kwestię tę — w przypadku, gdy przedmiotem świadczenia jest suma pieniężna, a roszczenie o zapłatę tej sumy jest wymagalne — reguluje art. 356 § 2 k.c. Zgodnie z tym przepisem wierzyciel **nie może odmówić** przyjęcia świadczenia od osoby trzeciej, nawet jeśli działała bez wiedzy dłużnika. Wydaje się, że przepis ten sformułowany jest jednak zbyt szeroko z punktu widzenia funkcji, jaką miał pełnić. Jak wcześniej wspomniano, reguła braku obowiązku osobistego świadczenia przez dłużnika opiera się na założeniu, że z punktu widzenia wierzyciela jest obojętne, kto spełni na jego rzecz świadczenie, byleby tylko jego interes został zaspokojony⁴⁷.

⁴⁶ Zob. I. Karasek-Wojciechowicz: *Roszczenie o wykonanie zobowiązania zgodnie z jego treścią*, Warszawa 2014, s. 211.

⁴⁷ Należy przychylić się do poglądu, w świetle którego należyte wykonanie obowiązków przez dłużnika wymaga uwzględnienia interesu wierzyciela (por. T. Pajor: *Odpowiedzialność dłużnika za niewykonanie zobowiązania*, Warszawa 1982, s. 123; T. Dybowski, A. Pyrzyńska (w.): *System prawa prywatnego*, t. 5, *Prawo zobowiązań — część ogólna*, pod red. K. Osajdy, Warszawa 2020, s. 208 i n.).

Reguła ta ma najmocniejsze uzasadnienie w przypadku świadczeń pieniężnych, co w istocie usprawiedliwiałoby wręcz zakazanie wierzycielowi odmówienia przyjęcia świadczenia, gdy jego roszczenie o zapłatę jest wymagalne, tak jak to czyni art. 356 § 2 k.c. Wskazano jednak na wstępie również, że wśród wyjątków od braku obowiązku świadczenia osobiście przez dłużnika w pandektystyce wymieniano między innymi sytuację, gdy wierzyciel nie znał osoby spełniającej świadczenie⁴⁸. Założenie to jest aktualne także w przypadku zobowiązań pieniężnych. Niejednokrotnie może bowiem się okazać, że wręczane wierzycielowi środki pieniężne pochodzą z działalności przestępczej lub osoba, która świadczy, powiązana jest ze środowiskiem przestępczym. Przyjęcie takiego świadczenia przez wierzyciela — mimo zaspokojenia jego interesu majątkowego — z przyczyn pozaprawnych może być dla niego niekorzystne. Podważałoby to podstawowe uzasadnienie istnienia stosunku zobowiązaniowego, jakim jest zaspokojenie interesu (niekoniecznie prawnego) wierzyciela. Powyższe okoliczności świadczą o występowaniu tzw. luki ukrytej w art. 356 § 2 k.c., co uzasadnia zastosowanie redukcji celowościowej omawianego przepisu. W konsekwencji należy uznać, że **w przypadku zaistnienia okoliczności usprawiedliwionych interesem wierzyciela, ten uprawniony byłby do odmowy przyjęcia świadczenia pieniężnego od osoby trzeciej, mimo że roszczenie o zapłatę byłoby wymagalne**⁴⁹. W takim przypadku wierzyciel oczywiście nie popadłby w zwłokę (art. 486 k.c.).

Więcej wątpliwości może budzić sytuacja, gdy przedmiotem zobowiązania jest świadczenie o charakterze niepieniężnym i owo świadczenie jest spełniane przez osobę trzecią. W literaturze został wyrażony pogląd, że jeżeli w rozważanym przypadku wierzyciel przyjmie świadczenie zaofiarowane przez osobę trzecią, działającą za wiedzą, a nawet bez wiedzy dłużnika, to wówczas zobowiązanie wygaśnie. Dłużnik natomiast nie ponosi odpowiedzialności za ewentualną wadliwość świadczenia spełnionego przez osobę trzecią⁵⁰. Zgodnie z drugim stanowiskiem wierzyciel mógłby przyjąć takie świadczenie, o ile jednocześnie zrezygnuje z możliwości korzystania względem dłużnika ze środków przysługujących w razie naruszenia zobowiązania⁵¹. Pod rządami prawa szwajcarskiego zaproponowano rozwiązanie zależne od chwili, w której osoba trzecia spełnia świadczenie na rzecz wierzyciela, działając przy tym bez wiedzy dłużnika. Jeżeli czyni to w sytuacji, gdy roszczenie jest już wymagalne, to wówczas dłużnik ponosi wszelkie konsekwencje wadliwego spełnienia świadczenia przez osobę trzecią, ponieważ w przypadku roszczenia wymagalnego dłużnik nie mógłby się uchylić od spełnienia świadczenia. Jeśli natomiast roszczenie nie byłoby jeszcze wymagalne, to docho-

⁴⁸ Zob. B. Winscheid: *Lehrbuch...*, *op. cit.*, s. 273.

⁴⁹ W podobnym kierunku, jednak z powołaniem się na „zbyt katoryczne” brzmienie art. 356 § 2 k.c., por. F. Zoll (w:) *System...*, *op. cit.*, t. 6, s. 1075.

⁵⁰ Zob. E. Płonka: *Obowiązek i uprawnienie...*, *op. cit.*, s. 112.

⁵¹ Por. F. Zoll (w:) *System...*, *op. cit.*, t. 6, s. 1074, który — bez szerszego uzasadnienia — odwołuje się do redukcji teleologicznej art. 356 § 1 k.c.

dzenie przez wierzyciela roszczeń wynikających z naruszenia zobowiązania względem dłużnika mogłoby w konkretnych okolicznościach zostać zakwalifikowane jako nadużycie prawa podmiotowego⁵².

Rozstrzygnięcie tego problemu wymaga wyróżnienia trzech sytuacji: 1) gdy osoba trzecia spełniająca świadczenie działa **za zgodą** dłużnika; 2) gdy osoba trzecia spełniająca świadczenie działa **mimo sprzeciwu** dłużnika; 3) gdy osoba trzecia spełniająca świadczenie działa **bez wiedzy dłużnika**.

Pierwsza sytuacja nie powinna nasuwać większych wątpliwości. Jeżeli bowiem dłużnik wyraził zgodę na spełnienie świadczenia przez osobę trzecią, to upoważnił ją do dokonania tej czynności w jego imieniu⁵³. W takim przypadku ponosi on odpowiedzialność za zachowania tej osoby w oparciu o art. 474 k.c. Wierzyciel — jeżeli tylko wyrazi taką wolę — mógłby przyjąć świadczenie zaoferowane przez osobę trzecią. Jeżeli okazałoby się, że byłoby ono wadliwe, to mógłby występować ze stosownymi roszczeniami bezpośrednio względem dłużnika jako strony stosunku zobowiązaniowego. Nie mógłby jednak kierować jakichkolwiek żądań względem świadczącej osoby trzeciej⁵⁴. Jeżeli chodzi o wewnętrzne rozliczenia między dłużnikiem a osobą trzecią, to zastosowanie winny znaleźć przepisy o zleceniu (art. 734 i n. k.c.), ewentualnie o umowie o świadczenie usług (art. 750 w zw. z art. 734 i n. k.c.)⁵⁵.

Nasuwa się pytanie o charakter prawny takiego upoważnienia. Należałoby wykluczyć zakwalifikowanie tej czynności jako udzielenia pełnomocnictwa, ponieważ w rozważanej sytuacji osoba trzecia nie działałaby w imieniu dłużnika, lecz w imieniu własnym. Alternatywą jest przyjęcie, że chodzi tu o przekaz, będący czynnością upoważniającą. W takim przypadku dłużnik upoważnia osobę trzecią do spełnienia świadczenia na rzecz wierzyciela. Osoba trzecia (przekazany) działa w imieniu własnym, lecz na rachunek dłużnika (w konsekwencji zachowania osoby trzeciej wygaśnie zobowiązanie dłużnika). Jednocześnie wierzyciel staje się uprawniony do przyjęcia świadczenia ofiarowanego przez osobę trzecią. Należy przy tym zastrzec, że skorzystanie z konstrukcji przekazu jest dopuszczalne w sytuacji, gdy przedmiotem upoważnienia jest spełnienie świadczenia (czyli realizacja obowiązków funkcjonalnie związanych z długiem).

Jako problematyczne może się jawić upoważnienie osoby trzeciej do przedsięwzięcia innych zachowań, których nie będzie można zakwalifikować jako spełnienia świadczenia. W takim przypadku udzielone przez dłużnika upoważnienie moż-

⁵² Por. R.H. Weber (w:) *Berner Kommentar...*, *op. cit.*, art. 68, nb 71.

⁵³ Należy bowiem uznać, że w świetle przepisów kodeksu cywilnego nie obowiązuje zasada *numerus clausus* czynności o charakterze upoważniającym (zob. B. Gawlik (w:) *System...*, *op. cit.*, t. I, s. 746–747).

⁵⁴ Chyba że w konkretnych okolicznościach jej zachowanie można byłoby potraktować jako delikt lub gdyby wierzyciela i osobę trzecią łączył stosunek zobowiązaniowy, którego podstawą było spełnienie świadczenia za dłużnika.

⁵⁵ O ile osoba trzecia zobowiązała się względem dłużnika do spełnienia. Upoważnienie może mieć bowiem charakter samoistny, niezależny od istnienia jakiegokolwiek stosunku podstawowego.

na zakwalifikować jako tzw. upoważnienie majątkowe⁵⁶. Mimo braku regulacji upoważnienia majątkowego na gruncie prawa polskiego dopuszczalność stosowania tej konstrukcji nie budzi wątpliwości w doktrynie⁵⁷. Treścią upoważnienia jest przyznanie kompetencji osoby trzeciej do przedsięwzięcia określonego zachowania na rzecz wierzyciela we własnym imieniu, jednak na rachunek dłużnika (dłużnik będzie — w razie realizacji tego zachowania — zwolniony od obowiązku jego ponownego przedsięwzięcia). Brak regulacji upoważnienia majątkowego należy poczytać jako lukę uzasadniającą sięgnięcie po wnioskowanie *per analogiam*. Najbardziej zbliżonym stosunkiem do stosunku kompetencyjnego wynikającego z upoważnienia majątkowego jest pełnomocnictwo i to te przepisy, choć w ograniczonym zakresie, winny znaleźć analogiczne zastosowanie do stosunku wynikającego z udzielonego upoważnienia majątkowego⁵⁸.

Bardziej skomplikowane są sytuacje druga i trzecia. W systemach *common law* podejście do problemu spełnienia świadczenia przez osobę trzecią jest bardzo restrykcyjne. Jednocześnie wyklucza się możliwość spełnienia świadczenia przez osobę trzecią bez zgody dłużnika. W konsekwencji skutek w postaci zwolnienia dłużnika z długu (wygaśnięcia zobowiązania) następuje jedynie w przypadku, gdy dłużnik wyraził zgodę na to, aby osoba trzecia spełniła świadczenie⁵⁹. Systemy prawa kontynentalnego są pod tym względem bardziej liberalne, co znajduje swoje uzasadnienie w kilkakrotnie wspomnianej regule, że dla wierzyciela zasadniczo nie ma znaczenia, od kogo otrzyma świadczenie, byleby jego interes był zaspokojony⁶⁰.

Należy jednak uznać, że ze spełnieniem świadczenia wiąże się kompetencja do „wygaszenia” zobowiązania własnym działaniem⁶¹. Dłużnik może udzielić takiego upoważnienia do spełnienia świadczenia osobie trzeciej, skutkiem czego byłoby przysługiwanie tej osobie kompetencji do spowodowania, że zobowiązanie dłużnika wygaśnie. Korelatem tej kompetencji jest stan związania po stronie dłużnika, który w żaden sposób nie może w takiej sytuacji zapobiec działaniu osoby trzeciej, z wyjątkiem sytuacji odwołania upoważnienia przez dłużnika. Przedstawione założenie jest uzasadnione również systemowo. Kodeks cywilny przewiduje normy, który uniemożliwiają przymusowe zwolnienie dłużnika z zobowiązania.

⁵⁶ Niem. *Ermächtigung*, które tłumaczone jest najczęściej jako upoważnienie rzeczowe. Tłumaczenie to jest niefortunne, ponieważ przedmiotem upoważnienia mogą być również inne prawa majątkowe, nie tylko prawo własności (zob. K. Górniak: *Nabycie własności rzeczy ruchomej w dobrej wierze*, Warszawa 2021, s. 114).

⁵⁷ Por. B. Gawlik (w.): *System prawa cywilnego*, t. I, *Część ogólna*, pod red. S. Grzybowski, Ossolineum 1985, s. 494–495; S. Grzybowski: *Przekazanie świadczenia jako czynność prawna a zasada swobody umów*, Państwo i Prawo 1967, z. 3, s. 408 i n.

⁵⁸ Tak trafnie K. Górniak: *Nabycie własności...*, *op. cit.*, s. 116.

⁵⁹ Zob. m.in. *Electricity Supply Nominees Ltd v. Thorn EMI Retail Ltd*, 1991, WL 839416; *Crantrave Ltd v. Lloyd's Bank plc*, 2000, 1 QB 917.

⁶⁰ Więcej o problematyce świadczenia przez osobę trzecią z perspektywy historycznej i prawnoporównawczej zob. S. Meier: *Die Leistung durch Dritte in historisch-vergleichender Perspektive*, *Zeitschrift für die gesamte Privatrechtswissenschaft* 2015, s. 103–122.

⁶¹ Por. orzeczenie SN z dnia 15 lutego 1961 r., 2 CR 596/59, LEX nr 1632546, w którym Sąd Najwyższy wprost przyjął, że „[...] spełnienie świadczenia jest także **prawem dłużnika**”.

Przykładem może być zwolnienie z długu, które — jako umowa — wymaga współdziałania dłużnika (art. 508 k.c.), czy konieczność uzyskania zgody dłużnika na przejęcie długu w drodze umowy zawartej między wierzycielem a osobą trzecią, pod rygorem fikcji niezawarcia umowy (art. 519 § 2 pkt 1 w zw. z art. 521 § 1 k.c.). Zasadniczo więc dłużnik nie może wbrew swojej woli zostać zwolniony z zobowiązania przez zachowanie osoby trzeciej. Ustawa nie przewiduje zatem takiej kompetencji po stronie osoby trzeciej. Rozwiązanie to jest także spójne z przyświecającą prawu prywatnemu ideą równorzędności podmiotów. Żaden podmiot prawa cywilnego nie może (wbrew swojej woli) być podporządkowany innemu — podmioty te są względem siebie wolne i niezależne, zarówno w odniesieniu do siebie samych, jak i w odniesieniu do własnego majątku. Realizacja tego założenia przez prawo prywatne polega między innymi na tym, że każdy podmiot może realizować wyznaczone cele niezależnie od tego, czy cele te są sprzeczne z planami innych osób. Jednocześnie prawo prywatne powinno uniemożliwiać korzystanie ze środków należących do innej osoby, a także ograniczać sposoby korzystania z własnych środków do takich celów, które byłyby niezgodne z wolnością innych osób. Prawo cywilne powinno zatem sankcjonować zachowania, które polegają na użyciu środków osoby trzeciej lub też użyciu własnych środków w sposób, który narusza prywatną wolność innej osoby⁶². Przejawem tej wolności jest chociażby kwestia spowodowania własnym zachowaniem, że zobowiązanie wygaśnie. Motywacja może być różna, niemniej przez wzgląd na przedstawione wyżej założenia winna być przez system prawny chroniona. Podsumowując — **wykluczyć należy możliwość spełnienia świadczenia przez osobę trzecią w sytuacji drugiej i trzeciej, tj. zarówno bez wiedzy, jak i bez zgody dłużnika**⁶³, chyba że takie uprawnienie wynika z przepisu ustawy⁶⁴ lub z umowy⁶⁵.

Założenie to koresponduje z propozycjami unifikacji prawa prywatnego. W świetle art. 7:106 ust. 1 PECL⁶⁶ (podobnie jak art. III.–2:107 ust. 1 DCFR⁶⁷) wierzyciel nie może odmówić świadczenia spełnianego przez osobę trzecią, gdy osoba trzecia działa za zgodą dłużnika albo osoba trzecia ma interes prawny w spełnieniu świadczenia za dłużnika, a dłużnik świadczenia nie spełnił lub jest oczywiste, że świadczenia nie spełni w oznaczonym terminie. Przyjęcie świadczenia od osoby trzeciej w przedstawionych okolicznościach powoduje wygaśnięcie zobowiązania

⁶² Zob. Y. Benbaji: *Welfare and Freedom: Towards a Semi-Kantian Theory of Private Law*, Law and Philosophy 2020, nr 39, s. 473–474.

⁶³ Zob. art. 202 § 2 k.z.

⁶⁴ Przykładem może być wymieniony w art. 518 § 1 k.c. katalog przypadków wstąpienia w prawa zaspokojonego wierzyciela. Przyjąć należy, że wymienione w tym przepisie osoby mają kompetencję do spełnienia świadczenia za dłużnika, choćby ten nie wyrażał na to zgody.

⁶⁵ Strony — tj. wierzyciel i dłużnik — mogą zastrzec w umowie taką możliwość.

⁶⁶ Principles of European Contract Law.

⁶⁷ Zob. Ch. Von Bar, E. Clive, J. Schulte-Nölke et al.: *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, s. 764 (http://www.transformacje.pl/wp-content/uploads/2012/12/european-private-law_en.pdf, dostęp: 30 kwietnia 2022 r.).

dłużnika. Należy przy tym zastrzec, że wspomniana kompetencja do świadczenia dłużnika dotyczy sytuacji, gdy świadczenie nie musi być spełnione osobiście przez dłużnika. W art. III.–2:107 ust. 3 DCFR doprecyzowano jednak, że jeżeli wierzyciel przyjmuje świadczenie od osoby trzeciej w przypadkach nieobjętych ust. 1, to wówczas zobowiązanie dłużnika wygasa, jednak wierzyciel ponosi odpowiedzialność względem dłużnika za ewentualną szkodę wyrządzoną przyjęciem świadczenia osoby trzeciej⁶⁸.

VII. PODSUMOWANIE

Podsumowując, art. 356 § 1 k.c. **stanowi doprecyzowanie prawidłowości wykonania zobowiązania z punktu widzenia osoby spełniającej świadczenie**. Przewiduje on jednak także **zaskarżalne roszczenie wierzyciela o osobiste działanie dłużnika**, o ile zakresem obowiązku osobistego działania (lub zaniechania) objęty jest zaskarżalny obowiązek dłużnika. Wierzyciel może zatem domagać się, by dłużnik osobiście spełnił świadczenie na jego rzecz. Obowiązek osobistego spełnienia świadczenia przez dłużnika oznacza z kolei, że dłużnik w takiej sytuacji musi spełnić świadczenie samodzielnie, **bez możliwości powierzenia wykonania zobowiązania osobie trzeciej ani bez możliwości korzystania z pomocy osób trzecich**. W przypadku osób prawnych, ze względu na konieczność ograniczenia teorii organów przewidzianej w art. 38 k.c., art. 356 § 1 k.c. należy wyklądać w ten sposób, że obejmuje on tylko sytuacje, gdy przedmiotem świadczenia jest dokonanie czynności prawnej (złożenie oświadczenia woli). **Zakres tego obowiązku powinien być ustalany z punktu widzenia racjonalnych oczekiwań wierzyciela**, co podlega ocenie w sposób zobiektywizowany. Jeżeli osoba trzecia spełni świadczenie, mimo nałożenia obowiązku osobistego działania, to wierzyciel może odmówić przyjęcia takiego świadczenia, nie narażając się na popadnięcie w zwłokę. Wierzyciel w pewnych sytuacjach może przyjąć świadczenie zaoferowane przez osobę trzecią. Ograniczone jest to do przypadków, gdy osoba trzecia wyposażona jest w kompetencję do działania za dłużnika, która może wynikać z zachowania dłużnika (wyrażenia zgody) lub z ustawy (np. art. 518 k.c.). Brak istnienia takiej kompetencji sprawia, że zachowania osoby trzeciej nie można poczytywać jako spełnienia świadczenia, co w konsekwencji skutkuje koniecznością przyjęcia, że zobowiązanie nie wygaśnie.

Wszelkie powyższe uwagi pozostają aktualne, o ile strony w czynności prawnej nie przesądzą inaczej. W szczególności mogą zdefiniować, co rozumieją przez sformułowanie „osobiste świadczenie”. Również w drodze wykładni oświadczenia woli można dojść do wniosku, że strony, zastrzegając obowiązek osobistego świad-

⁶⁸ Analogicznej regulacji nie ma w PECL.

czenia, miały na celu jego szersze rozumienie niż przedstawione w niniejszym opracowaniu. W braku jednak odmiennych ustaleń należałoby ów obowiązek rozumieć w sposób zaproponowany w niniejszym artykule.

BIBLIOGRAFIA

- Bar Von Ch., Clive E., Schulte-Nölke J. *et al.*: *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, http://www.transformacje.pl/wp-content/uploads/2012/12/european-private-law_en.pdf.
- Benbaji Y.: *Welfare and Freedom: Towards a Semi-Kantian Theory of Private Law*, *Law and Philosophy* 2020, nr 39.
- Bittner C., Kolbe S. (w.): *J. von Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen. Buch 2: Recht der Schuldverhältnisse*, Hrsg. M. Löwisch, Berlin 2019.
- Błahuta F. (w.): *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 2, pod red. Z. Resicha, Warszawa 1972.
- Borysiak W. (w.): *Kodeks cywilny. Komentarz*, pod red. K. Osajdy, W. Borysiaka, Legalis 2021.
- Dadańska K.A.: *Działanie osoby prawnej*, Warszawa 2006.
- Dąbrowa J. (w.): *System prawa cywilnego*, t. III, cz. 1, *Prawo zobowiązań — część ogólna*, pod red. Z. Radwańskiego, Ossolineum 1981.
- Gawlik B. (w.): *System prawa cywilnego*, t. I, *Część ogólna*, pod red. S. Grzybowskiego, Ossolineum 1985.
- Górniak K.: *Nabywanie własności rzeczy ruchomej w dobrej wierze*, Warszawa 2021.
- Grzybowski S. (w.): *System prawa cywilnego*, t. I, *Część ogólna*, pod red. S. Grzybowskiego, Ossolineum 1985.
- Grzybowski S.: *Przekazanie świadczenia jako czynność prawna a zasada swobody umów*, *Państwo i Prawo* 1967, z. 3.
- Escher A., von Tuhr A.: *Allgemeiner Teil des Schweizerischen Obligationenrechts*, Bd. II, Zürich 1984.
- Karasek-Wojciechowicz I.: *Roszczenie o wykonanie zobowiązania zgodnie z jego treścią*, Warszawa 2014.
- Klein A.: *Elementy zobowiązaniowego stosunku prawnego*, Wrocław 2005.
- Klein A.: *Ewolucja instytucji osobowości prawnej (w:) Tendencje rozwoju prawa cywilnego*, pod red. E. Łętowskiej, Ossolineum 1983.
- Kodeks cywilny*, t. III, *Komentarz. Art. 627–1088*, pod red. M. Gutowskiego, Warszawa 2022.
- Larenz K.: *Methodenlehre der Rechtswissenschaft*, Berlin–Heidelberg 1991.
- Longchamps de Berier R.: *Zobowiązania*, Lwów 1938.

- Machnikowski P.: *Prawne instrumenty ochrony zaufania przy zawieraniu umowy*, Wrocław 2010.
- Machnikowski P. (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, pod red. E. Gniewka, P. Machnikowskiego, Warszawa 2021.
- Meier S.: *Die Leistung durch Dritte in historisch-vergleichender Perspektive*, Zeitschrift für die gesamte Privatrechtswissenschaft 2015.
- Michael R.H. (w:) *Berner Kommentar. Kommentar zum schweizerischen Privatrecht*, Bd. 1, *Einleitung und Personenrecht. Die juristischen Personen. Allgemeine Bestimmungen. Systematischer Teil und Kommentar zu Art. 52–59 ZGB*, Hrsg. H. Hausheer, Bern 1993.
- Ohanowicz A.: *Niesłuszne wzbogacenie*, Warszawa 1956.
- Olejniczak A. (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. III, *Zobowiązania — część ogólna*, pod red. A. Kidyby, Warszawa 2014.
- Opalski A.: *Pojęcie organu osoby prawnej*, Państwo i Prawo 2009, z. 1.
- Pajor T.: *Odpowiedzialność dłużnika za niewykonanie zobowiązania*, Warszawa 1982.
- Pietrzykowski H. (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. V, *Postępowanie egzekucyjne*, pod red. T. Erecińskiego, Warszawa 2016.
- Płonka E.: *Obowiązek i uprawnienie wierzyciela do przyjęcia świadczenia od osoby niebędącej dłużnikiem* (w:) *Prace cywilistyczne. Tom poświęcony pamięci Profesor Janiny Dąbrowy*, pod red. E. Gniewka, Acta Universitatis Wratislaviensis 1994, nr 238.
- Schraner M. (w:) *Zürcher Kommentar Band V-1e. Die Erfüllung der Obligationen, art. 68–96 OR. Kommentar zum Schweizerischen Zivilgesetzbuch. Obligationenrecht. Kommentar zur 1. und 2. Abteilung (art. 1–529 OR)*, Zürich 2000.
- System prawa prywatnego*, t. 5, *Prawo zobowiązań — część ogólna*, pod red. K. Osajdy, Warszawa 2020.
- Tracz G.: *Pojęcie wykonania i niewykonania zobowiązań w polskim prawie cywilnym*, Kwartalnik Prawa Prywatnego 2009, z. 1.
- Waśkowski E.: *Teoria wykładni prawa cywilnego. Metodologia dogmatyki cywilistycznej w zarysie*, Warszawa 1936.
- Weber R.H. (w:) *Berner Kommentar Band/Nr. VI/1/4. Schweizerisches Zivilgesetzbuch. Das Obligationenrecht, Allgemeine Bestimmungen. Die Erfüllung der Obligation. Art. 68–96 OR*, Hrsg. H. Hausheer, Bern 2005.
- Windscheid B.: *Lehrbuch des Pandektenrechts. Zweiter Band*, Düsseldorf 1870.
- Wiśniewski T. (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. III, *Zobowiązania. Część ogólna*, pod red. J. Gudowskiego, Warszawa 2018.
- Zagrobelny K.: *O obowiązku osobistego świadczenia przez dłużnika*, Państwo i Prawo 2016, z. 7.
- Zoll F.: *Zobowiązania w zarysie według polskiego kodeksu zobowiązań*, Warszawa 1948.

Zoll F. (w:) *System prawa prywatnego*, t. 6, *Prawo zobowiązań — część ogólna*, pod red. A. Olejniczaka, Warszawa 2018.

Słowa kluczowe: świadczenie, obowiązek osobistego świadczenia, prawo zobowiązań, zasady wykonywania zobowiązania.

SZYMON ROMANOW

LEGAL NATURE AND SCOPE OF THE DEBTOR'S OBLIGATION
OF PERSONAL PERFORMANCE

S u m m a r y

The subject of the study is the analysis of the issue of the legal nature and scope of the debtor's obligation of personal performance. The author attempts to discuss in detail the regulation contained in Article 356 of the Polish Civil Code (CC). Following the analysis the author comes to the conclusion that to perform "personally" means that the debtor may not entrust the performance of the obligation to a third person, or even use the support of third parties in performing his obligations. The scope of duties performed personally should be determined each time by the prism of the creditor's reasonable expectations. The subject of the study covers also the issue of personal performance by a legal person. In this respect, the author concludes that personal performance can only refer to the realisation of such obligations that consist in performance of a legal act. In the last part of the study, the legal character of Article 356 CC is considered, as well as the consequences of the performance by a third party.

Key words: performance, obligation to perform in person, contract law, rules for performance of an obligation.